

Ohje terveydenhuollon ja poliisin väliseen tiedonvaihtoon

Ohje terveydenhuollon ja poliisin väliseen tiedonvaihtoon

Tämän ohjeen tarkoituksena on antaa ohjeita terveydenhuollon ammattihenkilön velvollisuudesta ja oikeudesta luovuttaa potilasta koskevia salassa pidettäviä tietoja poliisille.

Ohjeessa käydään läpi terveydenhuollon tiedon luovuttamiseen liittyviä voimassa olevia säädöksiä sekä esimerkkitilanteita.

Ohje on laadittu yhteistyönä sosiaali- ja terveysministeriön, sisäministeriön, Poliisihallituksen, valtion mielisairaaloiden, Suomen psykiatriyhdistyksen ja Suomen Lääkäriliiton kanssa.

1 Yleistä

Terveydenhuollon ammattihenkilö on velvollinen pitämään salassa potilasasiakirjoihin sisältyvät tiedot ja muut, tehtävänsä perusteella tietoonsa saamat henkilön tai perheen salaisuutta koskevat tiedot. Jo pelkkä tieto hoitosuhteesta ja terveydenhuollon asiakkuudesta on salassa pidettävä¹. Hyvän hoitosuhteen edellytyksenä on luottamuksellinen suhde hoitavan henkilön ja potilaan välillä ja potilaan luottamus salassapitoon edesauttaa suhteen muodostumista ja ylläpitämistä.

Terveydenhuollon ammattihenkilö voi luovuttaa tietoja sivulliselle vain potilaan luvalla sekä eräiden lakien perusteella².

Sivullisia ovat esimerkiksi

- terveydenhuollon ammattihenkilöt, muut työntekijät ja opiskelijat, jos he eivät osallistu potilaan hoitoon tai heidän työtehtäviinsä ei kuulu potilaan tietojen käsittely
- potilaan omaiset ja läheiset
- toiset potilaat ja vierailijat
- viranomaiset

Potilaslain mukaan potilasasiakirjoihin sisältyvät tiedot ovat salassa pidettäviä ja niitä saa luovuttaa vain silloin, kun siitä on säädetty tai potilas on antanut siihen suostumuksensa. Poliisiin laajasta oikeudesta tiedonsaantiin poliisiin eri tehtäviin säädetään poliisilaissa, jonka mukaan kuitenkin salassa pidettävää tietoa ei tarvitse luovuttaa, mikäli sen antaminen poliisille tai tietojen käyttäminen todisteena on laissa kielletty tai rajoitettu³. Näiden kahden lain välinen

¹ Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992, 4 luvun 13 §, Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999, 22 ja 23 §, Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 559/1994 17 §, Laki yksityisestä terveydenhuollosta 152/1990 12 §, §, Laki sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä 552/2019.

² Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, 4 luvun 13 §

³ Poliisilaki 872/2011, 4 luvun 2 §

tulkinta voi olla monimutkaista ja tässä ohjeessa käytännön esimerkeillä annetaan ohjeita tavallisiin arkityön tilanteisiin.

Ohjetta valmisteltaessa on myös havaittu asioita, joiden ratkaisu edellyttää säädösmuutoksia jatkossa.

2 Poliisi pyytää tietoja terveydenhuollosta

2.1 Yleistä

Potilasasiakirjoja saa käyttää vain rekisterin käyttötarkoituksen mukaisiin tehtäviin. Tiedon luovutuksella tarkoitetaan muun muassa potilasasiakirjojen antamista terveydenhuollon rekisteristä muuhun kuin rekisterin käyttötarkoituksen mukaiseen käyttöön rekisterinpitäjän omassa toiminnassa.

Potilasasiakirjoilla tarkoitetaan potilaan hoidon järjestämisessä ja toteuttamisessa käytettäviä, laadittuja tai saapuneita asiakirjoja taikka teknisiä tallenteita, jotka sisältävät potilaan terveydentilaa koskevia tai muita henkilökohtaisia tietoja. Potilasasiakirjoista säädetään potilasasiakirja-asetuksessa⁴.

2.2 Pyyntö ja luovutus käytännössä

Tietojen pyytäminen

Tietoja pyytävän poliisin on ilmoitettava

- kuka tietoja pyytää ja virka-asema,
- tarkoitus, jossa tietoja pyydetään,
- minkälaisia tietoja pyydetään,
- miltä ajanjaksolta tietoja pyydetään ja
- säännös, johon pyytäjän oikeus saada tarkoittamansa tiedot perustuvat.

Tiedon luovuttajan on helpompi ratkaista asia, kun taustatiedot ovat riittävät. Poliisin tietopyynnön takana voi olla tarve tietää syntyneistä vammoista, epäily uhkasta tai henkilön vaarallisuudesta, jolloin pyydetävät tiedot voivat liittyä potilaan uhkaavaan tai väkivaltaiseen käyttäytymiseen tai siihen, millaista väkivaltaisuuden vaaraa potilaan sairauteen tai häiriöön liittyy. Kyse saattaa olla esimerkiksi päihdehäiriöstä, muistisairaudesta tai persoonallisuushäiriöstä.

Tietopyyntö tehdään ensisijaisesti kirjallisena, ellei tilanteen kiireellisyys edellytä muuta.

Tietojen luovuttaminen

Tiedot luovutetaan pääsääntöisesti kirjallisesti lausuntoina tai kopiaina. Puhelimitse tietoja voidaan luovuttaa vain poikkeuksellisesti kiireellisissä tapauksissa, jolloin tiedon kertoo pääsääntöisesti lääkäri tai poikkeuksellisesti joku muu terveydenhuollon ammattilainen lääkärin antamien ohjeiden mukaisesti.

Jos tietoa pyydetään *puhelimitse*, niin pyytävän poliisin tunnistaminen voi tapahtua esimerkiksi soittamalla etukäteen sovittuun viranomaisnumeroon, poliisin tilannekeskukseen tai vastasoitolla poliisilaitoksen vaihteen kautta asianomaiselle poliisille. Pyyntö ja vastaus tulisi toimittaa kirjallisesti jälkikäteen mahdollisimman pian, jolloin tapahtuma voidaan jälkikäteen todentaa,

4 Sosiaali- ja terveysministeriön asetus potilasasiakirjoista 298/2009

arvioida ja siihen voidaan kohdistaa valvontaa. Suullisesti esitetty pyyntö voidaan saada nopeasti kirjallisena esimerkiksi suojatussa sähköpostissa.⁵

Pyytäjän tiedot sekä pyyntö perusteluineen ja luovutukseen velvoittava tai oikeuttava säännös kirjataan potilasasiakirjoihin. Kirjaus on tehtävä kaikissa tilanteissa viivyttämättä; erityisesti välitön kirjaaminen on tärkeää, jos tietojen luovutusta joudutaan arvioimaan puhelimitse tapahtuvan pyynnön perusteella.

Jos potilastietoja lähetetään postitse, niin lähettäjän tulee huolehtia riittävästä tietosuojasta. Faxia käytettäessä on huolehdittava, että tiedon saaja on vastaanottamassa tietoa oman yksikkönsä faxin luona, ettei salassa pidettävää tietoa joudu ulkopuoliselle (koskee sekä pyyntöä että vastausta). Suojatun sähköpostin käyttö on sallittua, sen sijaan tavallisen sähköpostin tai Internetin käyttö tässä yhteydessä on kiellettyä.

2.3 Kieltäytyminen tietojen luovutuksesta

Jos luovuttava taho (rekisterinpitäjä) kieltäytyy antamasta pyydettyjä tietoja, hänen on

- pyydettävä tarvittaessa tietopyynnön täydentämistä asian ratkaisemiseksi
- ilmoitettava pyytäjälle kieltäytymisestä ja kieltäytymisen syy
- tehtävä kieltäytymisestä perusteltu päätös valitusosoituksineen⁶

Päätöksen tekee rekisterinpitäjän palveluksessa oleva henkilö, joka on määrätty siihen tehtävään, tai jolle se asemansa vuoksi kuuluu.⁷

3 Terveystietojen ammattihenkilön ilmoitusoikeuksista tai -velvollisuuksista

Seuraavassa kerrotaan tyypillisimmistä tilanteista, joissa terveydenhuollon ammattihenkilöillä on lakisääteinen velvollisuus tai oikeus tehdä ilmoitus viranomaiselle salassapitosäännösten estämättä.

Oikeus ilmoittaa poliisille henkeen ja terveyteen kohdistuvasta vaarasta

Terveystietojen ammattihenkilöllä tai muulla terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevällä on **oikeus** ilmoittaa poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi⁸. Mahdollisen väkivallan ei tarvitse olla muodoltaan vakavaa, ja se voi olla fyysistä, henkistä tai seksuaalista, eikä sen tarvitse olla välittömästi tapahtuvaa. Epäilyn voi synnyttää jo tapahtunutkin teko, joka esim. voi olla merkki siitä, että toimintaa voi jatkua myös tulevaisuudessa. Lähestymiskiellon rikkominen voi ennakoita väkivallan uhkaa.

⁵ Poliisilla ei ole enää juurikaan faxeja käytössä, ja jostain paikoista ne on kokonaan poistettu. Tämän takia ei enää suositella faxien käyttämistä.

⁶ Julkisuuslaki 621/1999, 14 § ja Hallintolaki 434/2003, 47 §.

⁷ Yksityissektorilla ammatinharjoittaja on aika usein rekisterinpitäjänä.

⁸ Potilaslaki 785/1992, 13 §:n 4 momentti. Jolle se asemansa vuoksi kuuluu voi olla esim. yksityinen ammatinharjoittaja rekisterinpitäjänä.

Ilmoitusvelvollisuus poliisille lapseen kohdistuneesta seksuaali- tai pahoinpitelyrikoksesta

Terveydenhuollon ammattihenkilöillä on lastensuojelulain perusteella **velvollisuus** tehdä ilmoitus *sosiaaliviranomaiselle* havaittuaan lapsen, jonka tilanne edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

Heillä on **velvollisuus** tehdä ilmoitus *poliisille*, kun heillä on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu seksuaali- tai pahoinpitelyrikos. Tavoitteena on aloittaa esitutkinta riipeästi. Asiasta tulee ilmoittaa myös sosiaaliviranomaiselle⁹.

Jos ammattihenkilö ei ole varma ilmoitusvelvollisuuden täyttymisestä, on suositeltavaa ottaa viipymättä yhteys poliisiin ja kysyä asiaa yleisellä tasolla ilman potilaan henkilötietoja.

Ilmoitusvelvollisuus törkeistä tekeillä olevista rikoksista

Kenellä tahansa – myös terveydenhuollon ammattihenkilöllä – on **velvollisuus** tehdä ilmoitus poliisille, jos tietää esimerkiksi törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön, raiskauksen, murhan, tapon, surman, törkeän pahoinpitelyn, ryöstön, törkeän terveyden vaarantamisen tai törkeän huumausainerikoksen olevan hankkeilla. Salassapitosäännökset eivät poista tätä velvollisuutta.¹⁰

Jos ilmoittaja ei ole varma tekeillä olevan rikoksen törkeydestä, on suositeltavaa ottaa viipymättä yhteys poliisiin ja kysyä asiaa yleisellä tasolla ilman potilaan henkilötietoja.

Velvollisuus koskee ennakointia, ei jo tapahtuneita tilanteita.¹¹

Ilmoitusvelvollisuus ja -oikeus ampuma-aseen hallussapitoon sopimattomasta henkilöstä

Terveydenhuollon ammattihenkilöllä on **oikeus** tehdä poliisille ampuma-aseilmoitus henkilöstä, jonka hän potilastietojen ja henkilön tapaamisen perusteella katsoo perustellusta syytä olevan terveydentilansa tai käyttäytymisensä perusteella sopimaton pitämään hallussaan ampuma-asetta, aseosaa, patruunoita tai erityisen vaarallisia ammuksia.

Lääkärillä on **velvollisuus** tehdä poliisille ampuma-aseilmoitus henkilöstä

- joka on todettu mielentilatutkimuksessa, vaarallisuusarvioissa tai muussa oikeuspsykiatrisessa tutkimuksessa itselleen tai toiselle vaaralliseksi tai
- itsemurhayrityksen vuoksi otettu tahdosta riippumattomaan psykiatriseen hoitoon mielenterveyslain perusteella ja lääkäri tämän hoidon aikana tehdyn arvion perusteella katsoo hänen olevan sopimaton pitämään hallussaan ampuma-asetta, aseosaa, patruunoita tai erityisen vaarallisia ammuksia.¹²

Ilmoitus päihtyneenä liikenteeseen lähtevästä potilaasta

Terveydenhuollosta **voidaan** ilmoittaa poliisille, jos esimerkiksi päihtyneeksi epäilty henkilö pyrkii lähtemään ajamaan liikenteeseen. Tällaisessa pakkoti-

⁹ Lastensuojelulaki 417/2007, 25 §:n 3 momentti

¹⁰ Rikoslaki 39/1889, 15 luvun 10 §

¹¹ Huomaa kuitenkin ns. jokamiehen kiinniotto-oikeus/yleinen kiinniotto-oikeus (Pakkokeinolakia 2 luku 2 §).

¹² Ampuma-aselaki 1/1998, 114 §

lassa välittömän vaaran torjumiseksi voidaan ilmoittaa poliisille, vaikka samalla ilmaistaan terveydenhuollon asiakkuus. Ilmoituksen saa tehdä kertomatta päihtyneeksi epäillyn henkilön nimeä.¹³

4 Esimerkkejä

Ilmoitusoikeus

Terveydenhuollon ammattihenkilölle tai muulle terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevälle voi syntyä huoli jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi potilaan kohtaamistilanteessa, muun työtehtävän yhteydessä tai esimerkiksi keskusteltuaan potilaan läheisen kanssa taikka neuvoteltuaan hoitotoimenpiteistä toisen ammattihenkilön kanssa tai näiden yhdistelmänä. Lähtökohtaisesti ilmoituksen tekemistä arvioidaan näiden ammattihenkilön tehtävissä kertyneiden tietojen valossa. Joskus huoli väkivallasta voi syntyä kokonaiskuvan kautta, esimerkiksi muun viranomaisen, kuten poliisin, yhteydenoton myötä. Esimerkiksi henkilö uhkaa pahoinpidellä perheensä, josta voi seurata jopa perheen surmaaminen taikka hän kertoo haaveilevansa vakavasta väkivallan teosta. Onko oikeus ilmoittaa tiedoista poliisille?

Vastaus: Kyllä, välttämättömät tiedot. Edellä mainitut tiedot voivat tehtävässä toimiessaan yhdessä potilaskohtaamisessa saatujen tietojen kanssa synnyttää terveydenhuollon ammattihenkilölle käsityksen olosuhteista, jonka jälkeen tulee tehdä itsenäinen päätös ilmoitusoikeuden käyttämisestä poliisille.¹⁴ Terveydenhuollon ammattilaisen ei tarvitse arvioida mahdollisen uhkan todennäköisyyttä, vaan riittää, että hän ilmoittaa asiasta poliisille. Poliisi suorittaa uhkan arvioinnin ja tekee tarvittaessa toimet uhkaavan teon estämiseksi. Jos tietojen avulla tehdyn uhka-arvion perusteella kyetään ennalta estämään väkivaltatilanne, toiselta toimijalta saadut tiedot koituvat tällaisessa sekä mahdollisen uhkaavan tilanteen kohteen, että uhkan aiheuttajan parhaaksi.

Kadonnut henkilö

1. Poliisi etsii kadonnutta henkilöä, eikä tiedä tämän olinpaikkaa. Poliisi käynnistää laajat etsinnät ja kysyy terveydenhuollon toimintayksiköstä, onko henkilö mahdollisesti siellä. Saako kertoa henkilön olevan yksikössä potilaana?

Vastaus: Kyllä. Poliisilla on oikeus saada tehtävänsä suorittamiseksi tarpeelliset tiedot.¹⁵

2. Poliisi on etsintäkuuluttanut henkilön ja epäilee saamansa perusteella henkilön olevan tiettyssä terveydenhuollon yksikössä. Poliisi kysyy, onko kyseinen henkilö yksikössä. Saako tiedon antaa?

Vastaus: Kyllä. Etsintäkuulutus sallii poliisin myös tutkivan tilat paikan päällä, mikä todennäköisesti aiheuttaa häiriötä toiminnalle.¹⁶

¹³ Rikoslaki 515/2003, 4 luvun 5 §. Tässä esimerkkitapauksessa on kyse pakkotilasta (tällöin on tehtävä intressipunninta ja kyse on ns. viimesijaisesta keinosta). Oikeuskirjallisuudessa on käytetty esimerkkinä, jonka mukaan esim. alkoholisti / huumeista vahvasti päihtynyt potilaan havaitaan hoitotoimenpiteen jälkeen lähtevän autolla ajoon vilkasliikenteiselle tielle. Tällöin lääkärillä tulee olla oikeus viimesijaisena keinona ilmoittaa hänestä poliisille välittömästi uhkaavan vakavan liikenneonnettomuuden estämiseksi.

¹⁴ Potilaslaki 785/1992, 13 § 4 mom.

¹⁵ Poliisilaki 785/1992, 4 luvun 2 § ja 9 luvun 3 §. Ensisijaisesti pyydetään kuitenkin potilaan suostumus.

¹⁶ Poliisilaki 785/1992, 4 luvun 2 §. Sen sijaan tietojen luovuttamiselle pitää olla olemassa myös lakiperusta.

Onnettomuus tai muu kiireellinen hätätilanne

1. Ensihoitopalvelu ja poliisi menevät onnettomuuspaikalle tai ensihoito on jo ehtinyt lähtemään viemään potilasta kohti sairaalaa ennen poliisin paikalle tuloa. Voiko potilaan henkilötiedot antaa poliisille?

Vastaus: kyllä. Kysymyksessä on viranomaisten yhteinen tehtävä eikä ole tarkoituksenmukaista vaikeuttaa toisen viranomaisen tehtävän hoitoa. Loukkaantunut voi tarvita myös kuljetusta hoitoon ennen poliisin ehtimistä paikalle ja silti poliisilla on oikeus saada tarvitsemansa tiedot.

2. Poliisi kysyy kolarissa loukkaantuneiden potilaiden vammojen vakavuutta voidakseen määrittää epäiltävän rikosnimikkeen. Saako tiedot antaa?

Vastaus: kyllä. Kyseessä on viranomaisten yhteinen tehtävä, kts. edellä.¹⁷

Terveydenhuollon toimintayksikössä tapahtuneet rikosepäilyt

1. Terveydenhuollon toimintayksikössä löytyy huumeita tai aseita. Miten toimitaan ja mitä tietoja voidaan luovuttaa?

Yleiset ohjeet: Mikäli potilaalta tavataan laissa kielletyiksi tai vaarallisiksi luokiteltuja esineitä tai aineita, ne otetaan talteen yhteisymmärryksessä potilaan kanssa. Ellei potilas luovuta alkoholia, huumeita tai aseita hoitohenkilökunnalle tai potilas on tajuton, kutsutaan poliisi paikalle takavari-koimaan ne potilaalta.

Poliisi kutsutaan aina noutamaan luovutetut huumausaineet tai aseet pois sairaalasta ilmoittamalla paikkatiedot. Ennen poliisin saapumista löytynyt huumausaine säilytetään osaston lääkekaapissa ja aseet lukitus-sa tilassa. Potilaalle kerrotaan yhteistyöstä poliisin kanssa.

Tilanteen yhteydessä poliisi ilmoittaa terveydenhuollon ammatti-henkilölle, täyttyykö tilanteessa törkeän rikoksen tunnusmerkit. Samalla selvitetään ilman potilastietoja, täyttyykö tilanteessa törkeän rikoksen tunnusmerkit. Jos täyttyvät, niin ilmoitetaan myös potilaan nimi.

Mielenterveyslaissa on omat säädöksensä tahdosta riippumattomassa hoidossa tai tarkkailuaikana olevan potilaan omaisuuden tarkistamisesta. Näitä ei käsitellä tässä ohjeessa.

2. Terveydenhuollon toimintayksikössä on tapahtunut aiemmin pahoinpitely tai muu rikos, jossa henkilökunta ei ole kohteena (henkilökuntaan kohdentuvista on erilliset säädöksensä ml. työturvallisuusmäärittelyt) Mitä tietoja voidaan luovuttaa poliisille rikoksen selvittämiseksi?

Vastaus: Jos rikoksen kohde (asianomistaja) ei tunne tai tunnista tekijää tai ei halua ilmoittaa tekijän nimeä, niin terveydenhuolto ei voi nyky-lakien puitteissa kertoa tekijän tietoja muutoin kuin törkeissä rikoksissa.¹⁸ Rikoksen törkeysasteesta voi/ on hyvä kysyä poliisilta.

¹⁷ Poliisilaki 785/1992, 1 luku 1 §

¹⁸ Oikeudenkäymiskaari 17 luku 14 §

3. Terveydenhuollon toimintayksikössä voi tilanne olla yhä käynnissä, jolloin voidaan poliisi kutsua paikalle lopettamaan ja selvittämään käynnissä olevaa rikosta. Tällöin kysymyksessä on hälytystehtävä. Poliisi voi tapauksessa saada tekijän kiinni verekseltään sekä tavoittaa muut osalliset paikalta.

Jos hälytetyn poliisin tulo viivästyy, voi rikoksesta epäiltyä esimerkiksi estää poistumasta. Tämä perustuu yleiseen kiinniotto-oikeuteen, jonka mukaan jokaisella on oikeus ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavattu rikoksesta epäilty, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai kyseessä on tietyt lievät rikokset, kuten lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä vahingonteko tai lievä petos.¹⁹

Terveydenhuoltohenkilökunnan yhteystietojen saaminen

Poliisi tarvitsee terveydenhuollon ammattihenkilön tiedot tilanteessa, jossa ammattihenkilöä aiotaan kuulla todistajana esitutkinnassa. Pitääkö tiedot antaa?

Vastaus: Kyllä. Poliisi suorittaa lakisääteistä tehtäväänsä, jolloin sillä on oikeus saada tiedot todistajan asemassa olevasta henkilöstä.

Työryhmä

Markku Eronen, Vaasan keskussairaala

Anne Ilkka, STM

Lasse Ilkka, STM

Tuija Kumpulainen, STM

Joni Komulainen, STM

Miia Lehtinen, SM

Kati Lehtonen, Lääkäriliitto

Nina Lindberg, HUS

Marja Penttilä, STM/VM

Aino Salmi, SM

Eila Tiihonen, Niuvanniemen sairaala

Helena Vormaa, STM